

Současný stav bádání o neolitu ve východních Čechách

The current status of research concerning the Neolithic Age in Eastern Bohemia

Ivan Pavlů

Abstrakt

Předložená stať přináší přehled aktuálního stavu bádání o neolitu ve východních Čechách a byla sestavena u příležitosti životního jubilea Víta Vokoleka. Na jeho celoživotní činnost bylo v posledních dvaceti letech navázáno mnoha aktivitami vyvíjenými v různých institucích. Výsledky terénních výzkumů i teoretického bádání dokládají pokrok, učiněný nejen ve vztahu k neolitickému bádání.

Abstract

The current status of study of the Neolithic Period is described in association with the jubilee of V. Vokolek. During the last twenty years his work has been followed-up by the valuable archaeological activities of several institutions. The results of both the field research and the theoretical work manifest the progress achieved not solely in regard to addressing the Neolithic issues.

Klíčová slova: neolit – lineární keramika – vypíchaná keramika – rondely – soupisy nálezů
Key words: Neolithic – Linear Pottery culture – Stroked Pottery culture – rondels – registers of archaeological finds

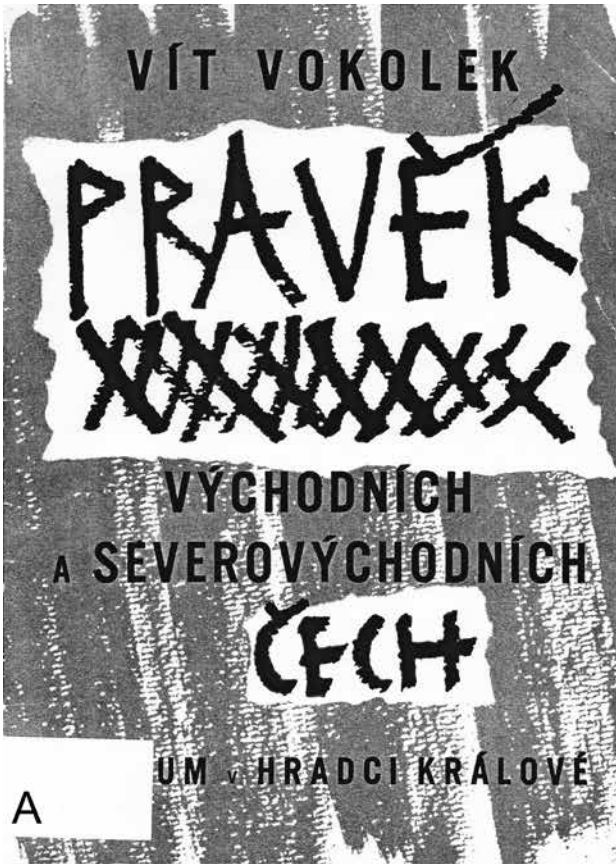
Jednou, po návštěvě záchranného výzkumu v Úhřetických, mě zavedl V. Vokolek k památníku, který majitel cihelny dal kdysi postavit na památku archeologických nálezů. Malý kámen s nápisem, který byl tehdy již mezi hromadami písku a sám podléhal procesu archeologizace, patří k ojedinělým připomínkám svého druhu¹. Je také dnes vzácným příkladem respektu k archeologickým nálezům ze strany podnikatele – vlastníka, o nějž archeologové často marně svojí prací usilují. Úhřetická cihelna nebylo jediné neolitické naleziště, které jubilant zkoumal a zachraňoval z něho nálezy. Z pražského semináře mnozí pamatují, že se připravoval na badatel-

skou práci o popelnicových polích a jeho praktické znalosti již v té době zaváděly k podložené debatě o detailní typologii a chronologii tvarů lužické kultury s vedoucím semináře. Většina ostatních, pokud si pamatují, jen laicky naslouchala.

Potom, co nastoupil do hradeckého muzea, jej povinnosti zavedly i k jiným pravěkým obdobím včetně neolitu, ke kterému se obracel až do nedávné doby. Zkoumal na řadě lokalit nejen jednotlivé objekty, ale poprvé ve východních Čechách prováděl výzkumy velkého rozsahu, které přinesly množství zcela nových archeologických pramenů. Jsou to především Jaromeř, Holohlavy, Plotiště n/L. a Úhřetice. Menší odkryvy uskutečnil na celé řadě lokalit, čímž obohatil neolitické sbírky především hradeckého muzea (Smiřice, Rosice, Topol, Tuněchody, Chrudim, Cerekvice n/L., Křepence, Opatovice n/L.). Zprávy o nich publikoval většinou ve Zpravodaji Krajského muzea v Hradci Králové² nebo v Archeologických rozhledech. Po odchodu do penze převzal

¹ Archeologické památníky jsou u nás zcela ojedinělé. Sochy archeologů prakticky neexistují, stejně jako jiných českých vědců. Obecné povědomí předpokládá, že sochy se budují politikům, státníkům, nejvýše umělcům. Přitom je prokázáno, že západní civilizace vznikla díky rozvoji vědy i vzdělání. V tomto směru překonala od 17. století jiných ve středověku vedoucí postavení kultur arabských zemí nebo Číny. Dnes je příznačné, jak mě upozornil jeden kolega, že z politických programů u nás tiše vymizel pojem věda a byl nahrazen mnohoznačným souslovím „výzkum, vývoj a inovace“, s patřičnými důsledky ve státním rozpočtu.

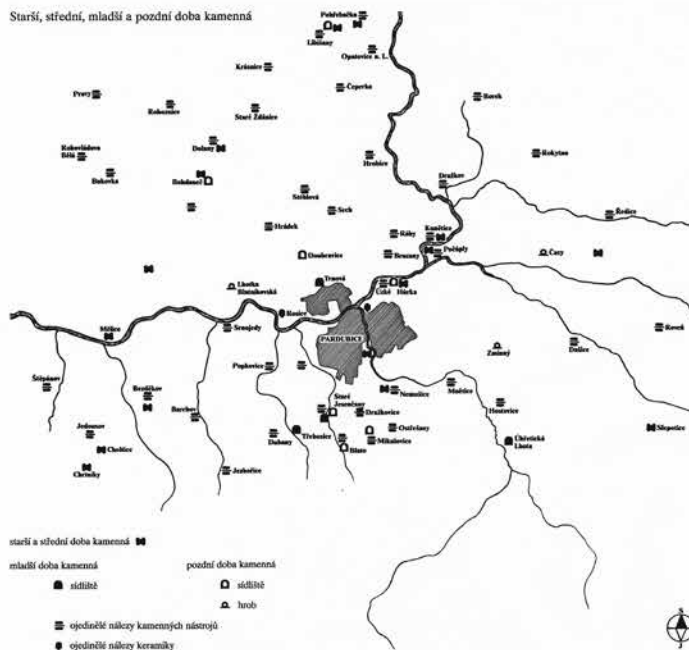
² Jednotlivé zprávy, které vycházely každoročně v hradeckém Zpravodaji, zde nejsou podrobně citovány.

A

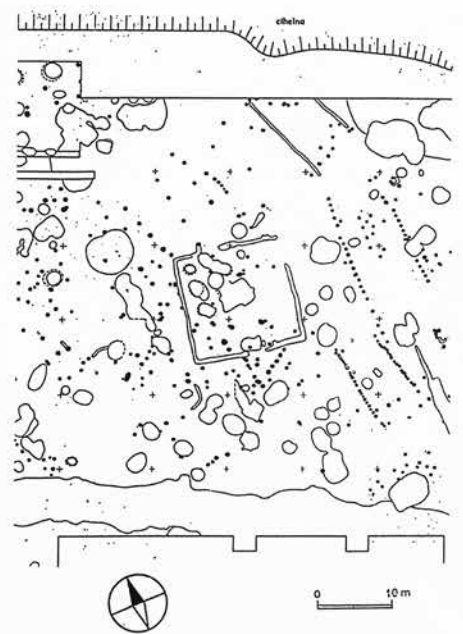

B

14

C

Obr. 5
 Plošné n. L. Údolí osady kultury s vyřčenou keramikou (upravenéobrazení brady z mladší doby římské).

18

D

Obr. 1 Ukázky z prací V. Vokolka s východočeskou tematikou. – Fig. 1 Excerpts from works by V. Vokolek with East Bohemian theme.

jeho úkoly Jiří Kalferst³ a on sám se věnoval zpracování a publikaci nálezů. Především se snažil, aby větší soubory byly co nejdříve zveřejněny třeba ve spolupráci s dalšími badateli. Takže své zásluhy o neolitické bádání vedle terénní činnosti rozmnožil o řadu zásadních publikací.

Kalendář zpracování neolitických nálezů ve východních Čechách po roce 1989:

- 2015: Kopidlno (*Pacák 2015*); Model LnK osídlení (*Vejdělek 2015*)
- 2014: Staré Jesenčany – sídelní areál (*Burgert 2014a*)
- 2013: Vyplňovaná páska (*Martinová 2013*); Struktura LnK osídlení (*Vejdělek 2013*)
- 2012: Obědovice (*Pacák 2012*); Jaroměř – sídliště (*Burgert 2012*)
- 2010: Libišany (*Burgert 2010, 2014b*)
- 2008: Obědovice (*Sklenářová 2008*)
- 2006: Obědovice (*Kalferst – Thér – Tichý 2006*)
- 2005: Soupis LnK (*Končelová 2005*)
- 2004: Chrudim (*Žápotocká 2004*)
- 2001: Chrudimsko (*Květina 2001*)
- 1997: Plotiště n/L – pohřebiště (*Vokolek – Žápotocká 1997*)
- 1996: Holohlavy (*Pavlu – Vokolek 1996*)
- 1994: Neolit Podorličí (*Kalferst 1994*)
- 1992: Osídlení s nejstarší LnK (*Pavlu – Vokolek 1992*)

Současný stav bádání neolitu ve východních Čechách lze charakterizovat jako kontinuální archeologickou činnost navazující především na aktivity Krajského muzea v Hradci Králové spolu s nově vzniklými archeologickými pracovišti. Počet archeologů se v posledním dvacetiletí znásobil, dnes pracují odborníci ve většině dříve okresních muzeí. Vznikla dvě pracoviště na Univerzitě v Pardubicích a v Hradci Králové, jejichž studenti se podílejí na záchranných výzkumech, ale zpracovávají i teoretické otázky v rámci svých závěrečných prací. Zatímco na Hradecké univerzitě probíhá standardní program výuky archeologie, na Pardubické univerzitě je archeologie přednášena v rámci studijního programu Ochrana hmotných památek. Katedra archeologie UHK provozuje Archeopark pravěku Všestary. Zde se celoročně realizuje program experimentální archeologie a popularizace vědního oboru především pro žáky a studenty. Terénní praxe se na obou univerzitách koná především v rámci záchranných výzkumů. Tradice studijní praxe pražské FF UK byla prováděna na výzkumu pravěkého sídliště a rondelu v Ločenicích (*Buchvaldek – Žeman 1990*). V posledních letech spolu s programem prospekce rondelů probí-

há i kratší studijní praxe při badatelském výzkumu v Plotištích nad Labem. V posledním období sledujeme pokrok nejen v terénních výzkumech, ale také ve zpracování nálezových souborů a celých lokalit. Ačkoliv zatím nebyla vytvořena jednotná databáze neolitických lokalit, řada soupisových prací k tomu cíli postupně přispívá. Vliv univerzitních pracovišť se projevil především na rozvoji teoretické práce ve všech úsecích českého pravěku. Velká pozornost je věnována i novým tématům, jako jsou neolitické rondely, kamenné suroviny a technologie keramiky.

Záchranné výzkumy i větší odkryvy pokračovaly i v tomto posledním období v souvislostech se stavební činností, která se soustřeďovala především na stavbu komunikací, dálnice okolo Hradce Králové a obchvaty obcí. V posledním období je to obchvat Chrudimi (*Musil – Pecinová – Vepřeková 2013*). Klíčovým velkým výzkumem zůstává dlouhodobé sledování lokality ve šterkovně Obědovice, kde na původní záchranné akce Jiřího Kalfersta navazoval odkryv spojený se školním výzkumem UHK (*Kalferst – Thér – Tichý 2006*). V posledním období pokračuje systematickým dohledem na dalších odkryvaných plochách. Velký odkryv byl sledován v Turnově na lokalitě Maškovy zahrady, kde byla odkryta řada křulových staveb od neolitu do dalších období pravěku (*Prostředník – Šída 2011, 35*). Neméně významný je objev sídliště s vypíchanou keramikou, žlabovými domy a soustavou okrouhlých dílenských objektů v Příšovicích (okr. Liberec); (*Brestovanský 2010*). Jiný důležitý objev byl učiněn v intravilánu Chrudimi, kde byl odkryt jeden stavební komplex domu s lineární keramikou, který dokládá osídlení v místech porušených městskou zástavbou (*Frolík – Pecinová – Vepřeková 2014*).

V posledním období také pokročilo zpracování nálezů i jednotlivých lokalit. Byla zpracována databáze neolitických nálezů z několika sezón v Obědovicích (*Sklenářová 2008, Pacák 2012*). Materiál je klíčový pro vytvoření regionální chronologie, přestože nálezové soubory z Obědovic jsou značně narušeny formativními procesy. Vedle dosud neregistrovaných starších nálezů z Konecchlumí (*Vejdělek 2014*) byl objeven rovněž velmi starobylý soubor lineární keramiky v Kopidlně (*Pacák 2015*). Také z výzkumu v Turnově-Maškových zahradách pochází jeden stavební komplex domu s nejstarší lineární keramikou. Tato zpracování doplňují publikované nálezy V. Vokolka z okruhu nejstarší lineární keramiky, které jsou klíčové pro počátky neolitu ve východních Čechách (*Pavlu – Vokolek 1992, 1996*). Nejdůležitější je analýza seskupení neolitických domů, které mají vypovídací schopnost přesahující jednoduché chronologické problémy. Jsou to zejména seskupení mladoneolitických domů v Jaroměři a v Kolíně, jejichž

³ Jeho činnost byla také podrobně dokumentována v hradecském Zpravodaji. Bibliografie: Vzpomínka na Jiřího Kalfersta a jeho bibliografie. Archeologie východních Čech 3, 2012, 3–18.

kontexty mají významně rozšířený vypovídací potenciál (*Burgert 2013, Burgert – Končelová – Květina 2014*).

Soupisovým pracím se jubilant věnoval již od počátku svého působení v Hradci Králové (*Vokolek 1962, 1993*). Zpracoval i regionální pravěk Pardubicka (*Vokolek 1989*) a malé pramenné soubory pro obce Kuněnice (*1997*) a Dašice (*2001*). V posledním období vznikly důležité soupisy neolitických lokalit pro východočeský kraj (*Končelová 2005*) a Chrudimsko (*Květina 2001*). Oba podávají aktualizovaný soubor pramenů pro studium osídlení s lineární keramikou se všemi nezbytnými geomorfologickými parametry. Tyto soupisy doplňují ještě podrobné katalogy nálezů z východní části dnešního Pardubického kraje (*Vích 2002, 2012*). Okres Semily, který patří dnes do Libereckého kraje, ale původně spadl také do působnosti V. Vokolka, je shrnut do práce o starším pravěku s mapkami a nejdůležitějšími lokalitami (*Prostředník – Šída 2010*). Oblast okresu Havlíčkův Brod byla již dříve zpracována a publikována v královéhradeckém muzeu (*Rous 1981, Pajerová 2011*).

Z teoretických prací, které vznikly na Katedře archeologie FF UHK v Hradci Králové je možno jmenovat specifickou koncepci neolitizace jako procesu učení. Tato téze spočívá v nezbytném kontaktu neolitizovaných a neolitizujících skupin obyvatel. Existuje celá řada možných modelů, všechny však ukazují, že skutečnost byla značně komplikovanější, než se dosud soudilo. K neolitizaci docházelo nepochybně za těsného kontaktu dvou odlišných společenství. Zatím ale není objasněno, jaké podmínky k tomu vedly, a naopak existují doklady, že k neolitizaci nemuselo docházet nutně v každém případě (*Tichý 2014*). Dále zde vznikla práce o lineární keramice, která se zabývá technikou lineárního ornamentu provedeného vyplňovanou páskou a její chronologie. Na omezeném počtu lokalit bylo předběžně potvrzeno, že vývoj vyplňované pásky probíhá ve východních Čechách obdobně jako ve středních Čechách. Maximální hodnotu (40 % obsahu) dosahuje ve Stěžerách, což by znamenalo, že je tato technika ve východních Čechách pokročilejší (*Martinová 2013*). Další práce sledovala strukturu osídlení lineární keramiky na severní hranici východočeské oikumeny (*Vejdělek 2013*). V jejím pokračování studuje autor postupné osídlování hlavních východočeských toků Labe, Bystrice a Cidliny. Hodnotil různé modely seskupování sídlišť v krajině, kde se projevuje jak vytváření skupin sídlišť, tak i jejich seskupování podél vodních toků (*Vejdělek 2015*). Samostatná práce byla věnována 3D počítačovým rekonstrukcím neolitických domů. Zde byly zdůrazněny tesařské spoje odpovídající neolitickým znalostem, které byly odvozeny od dokladů roubených studní (*Vavrečka 2011*). Na Historickém ústavu Univerzity v Pardubicích byla zpracována bakalářská práce o neolitic-

kém šperku (*Bartošová 2012*), která využila především nálezy z hrobů v Plotíštích nad Labem.

Nové nálezy obnovily zájem o mladoneolitické rondely (*Kovárník 2012, Křivánek 2013*) a v této souvislosti také o nálezy lengyelské keramiky, která se v Polabí objevuje v různých fázích a v souvislostech s okolními oblastmi. Skupina Szamborzec se objevila na sídlišti v Chrudimi (*Žápotocká 2004*), skupina Malice v Předměřicích nad Labem (*Kovárník – Bláha – Kalferst 2011*). Lengyelská keramika byla získána také na výzkumu v Třebosicích (*Cebová 2014*). Celá mladoneolitická situace v exponovaném úseku Polabí od Pardubic až po Jaroměř, kde se jednak koncentrují rondely a jednak i nálezy typické lengyelské keramiky patrně importované, svědčí o významu této komunikační osy v celém období neolitu. Nepochybně zde je dokládáno spojení mezi Moravou a Slezskem.

Samostatnou kategorií neolitických studií se stalo zkoumání kamenných surovin, jejich distribuce a těžby (*Kalferst 2007, Šída 2007*), navazující s novými prameny na starší studie. Ve východních Čechách nejsou žádné významnější zdroje surovin štípané industrie, o to více roste význam importovaných surovin jak z Moravy, tak i z Polska, dokládající dálkové kontakty (*Šída 2007, 16*). Objev metabazitů typu Jizerské hory znamenal zatím nejdůležitější přínos pro zkoumání surovin broušené industrie (*Šída a kol. 2013, 2014*). Východní Čechy oplývají výskytem jemnozrnných pískovců, které se využívaly na opracování hlazených nástrojů i mimo region. Proto se také v této oblasti vyskytuje řada dílenských lokalit, které byly výběrově velmi dobře zpracovány (*Drnovský 2009, 2011*). Autor využil svých praktických znalostí kamenické práce a účastnil se mnoha experimentálních výrobních aktivit. Dílenské lokality sám velmi podrobně mapoval a dokumentoval. Význam východních Čech naznačovala již dříve relativní koncentrace depotů těchto nástrojů (*Vencl 1975*).

Jako samostatný úkol je zpracovávána otázka technologie neolitické keramiky v rámci grantového projektu. Tento úkol je řešen dvěma způsoby. První postup je mikroskopický, představuje detailní analýzou matrixu nádob a hodnocení různých druhů ostřiva. Druhý postup sleduje na nádobách stopy jejich vytváření, podle čehož jsou klasifikovány odlišné postupy, které charakterizují práci keramiček na různých sídlišťích (*Burešová 2015, Vlasáková 2015*).

Jubilant po odchodu do penze pracoval ještě krátce v muzeu v Pardubicích, kam nemohl původně nastoupit po skončení studií. Jeden kruh jeho života se ale ještě uzavřel v posledních letech, kdy inicioval zpracování nejstarších akvizit z depozitáře Národního muzea v Praze, kde naopak krátce působil koncem svých studií na FF UK v Praze. Během let

2004–2009 zdokumentoval a vydal čtyři svazky katalogů akvizic z let do roku 1913 a poslední do roku 1938. Kritická dokumentace a vlastní kvalitní kresby zpřístupnily po více než sto letech nálezy, kterých se mnohdy ruka archeologa nedotkla. Tyto nálezy mají samozřejmě hodnotu především dokumentační, ale i to je dnes pro kompletaci pramenných databází výsledek nedocenitelný. Čtvrtý svazek je věnován neolitickým a eneolitickým nálezům z celých Čech včetně několika východočeských lokalit (*Vokolek 2007*). Za všechny mohou jmenovat nálezy lineární keramiky ze Železnice ještě z konce 19. stol., které dnes dokumentují jednu z nejseverněji položených neolitických lokalit (*Pavlu – Vejdělek v tisku*).

Náš stručný přehled ukazuje, že celoživotní práce V. Vokolka nebyla přerušena, ale že další jeho následovníci v ní úspěšně pokračují. A to byla pojednána jen ta část jeho práce, která se dotýká neolitu, o kterém by jubilant jistě řekl, že to nebylo to nejdůležitější. Nevím, jaké ocenění by jubilant sám uvítal, ale jsem přesvědčen, že na nejbližším zasedání východočeského parlamentu bude určitě přijato legislativní usnesení v navrhovaném znění: „*Vít Vokolek se zasloužil o českou archeologii.*“

Summary

The current status of study of the Neolithic Period is described in association with the jubilee of V. Vokolek, whose life-long activities left behind significant traces. Recently we have been noticing progress not only in regard to the field research that has been implemented but also concerning the processing of the find files or the entire sites. Although no unified database of Neolithic sites has been created yet a number of inventory works have slowly but surely been contributing towards this goal. The influence of the Universities is reflected primarily in the development of the theoretical work in regard to all the aspects of Czech prehistory. Much attention has also been paid to new facets such as the Neolithic rondels, to the stone materials utilised and pottery technology. This brief overview offered here shows not only that V. Vokolek's life's work has not been interrupted and that there are more of his followers who are continuing it.

Literatura

a) Rukopisy

- Bartošová, T. 2012*: Neolitický šperk, rukopis bakalářské práce, FF UP, Pardubice.
- Burešová, H. 2015*: Technologie výroby keramiky s vypíchanou keramikou na lokalitách Turnov-Maškovy zahrady a Ohrazenice (okr. Turnov). Rukopis bakalářské práce, FF UHK, Hradec Králové.
- Burgert, P. 2010*: Neolitické osídlení v katastru Libišan, okr. Pardubice. Rukopis bakalářské práce, FF UK, Praha.
- Burgert, P. 2012*: Sídliště kultury s vypíchanou keramikou v Jaroměři ve světle osídlení východních Čech v mladším neolitu. Rukopis diplomové práce, FF UK, Praha.

- Drnovský, V. 2009*: Neolitické dílny k výrobě broušené industrie v severovýchodních Čechách. Rukopis diplomové práce, FF UHK, Hradec Králové.
- Martinová, R. 2013*: Trendy výzdoby vyplňované pásky v lineární keramice východních Čech, časoprostorová studie. Rukopis bakalářské práce, FF UHK, Hradec Králové.
- Pacák, M. 2012*: Struktura keramické náplně neolitické keramiky na lokalitě Obědovice – výzkumné sezóny 1995–2000. Rukopis bakalářské práce, FF UHK, Hradec Králové.
- Pacák, M. 2015*: Formativní procesy z pohledu „zvláštních okolností“ ve východních Čechách. Rukopis diplomové práce, FF UHK, Hradec Králové.
- Sklenářová, P. 2008*: Zpracování záchranného archeologického výzkumu probíhajícího na písničku Obědovice v roce 2000. Rukopis diplomové práce, FF UHK, Hradec Králové.
- Vavrečka, P. 2011*: Možnosti využití 3D modelu na lokalitě Bylany. Rukopis bakalářské práce, FF UHK, Hradec Králové.
- Vejdělek, P. 2013*: Struktura osídlení lidu s lineární keramikou ve vztahu k Podkrkonošské pahorkatině. Rukopis bakalářské práce, FF UHK, Hradec Králové.
- Vejdělek, P. 2015*: Model osídlení s lineární keramikou ve východních Čechách. Rukopis diplomové práce, FF UHK, Hradec Králové.
- Vlasáková, M. 2015*: Technologie výroby keramiky kultury s lineární keramikou na lokalitě Turnov-Maškovy zahrady. Rukopis bakalářské práce, FF UHK, Hradec Králové.

b) Publikace

- Buchvaldek, M. – Žeman, J. (red.) 1990*: Lochenice. Z archeologických výzkumů na katastru obce. Praehistorica 16.
- Brestovanský, P. 2011*: Sídliště kultury s vypíchanou keramikou v Příšovicích. In: M. Popelka – R. Šmidtová (eds.): Otázky neolitu a eneolitu našich zemí – 2009. Praehistorica 29, 27–36.
- Burgert, P. 2013*: Metamorfózy jednoho sídliště: o proměnách půdorysu neolitického domu v Jaroměři. Živá archeologie – REA 15/2, 3–5.
- Burgert, P. 2014a*: Sídlní areál kultury s vypíchanou keramikou ve Starých Jesenčanech. Archeologie východních Čech 5, 5–47.
- Burgert, P. 2014b*: K vnitřní chronologii sídliště kultury s vypíchanou keramikou v Libišanech (okr. Pardubice). Archeologie východních Čech 4, 5–54.
- Burgert, P. – Končelová, M. – Květina, P. 2014*: Neolitický dům, cesta k poznání sociální identity. In: M. Popelka – R. Šmidtová (eds.): Neolitizace aneb setkání generací. Praha, 29–58.
- Cebová, K. 2014*: Záchranný archeologický výzkum v Třebosicích (okr. Pardubice) v letech 2011 a 2013. Zprávy ČAS Supl. 93, 9–10.
- Drnovský, V. 2011*: Příspěvek k problematice dílen a výrobního řetězce broušené industrie. Živá archeologie – REA 12, 13–18.
- Frolík, J. – Pecinová, M. – J. Vepřeková 2014*: Neolitický dlouhý dům z Chrudimi Masarykova náměstí. Předběžná zpráva. In: M. Novák – P. Burgert (red.): Sborník k počtu Jiřího Kalfersta. Archeologie východních Čech Supl. 1, 78–86.
- Kalferst, J. 1989*: Sovětice okr. Hradec Králové. Výzkumy v Čechách 1986–1987, 184.
- Kalferst, J. 1994*: Neolitické osídlení Podorličí. Orlický vlastivědný zpravodaj 1, 1–13.

- Kalferst, J.* 2007: Neolitické dílny na Bystřici. In: R. Tichý (red.): Otázky neolitu a eneolitu v našich zemích 2006, Archeologické studie Univerzity Hradec Králové 1. Hradec Králové, 77–82.
- Kalferst, J. – Thér, R. – Tichý, R.* 2006: Velkoplošný výzkum v Obědovicích u Hradce Králové. *Živá archeologie REA* 7, 67–71.
- Končelová, M.* 2005: Struktura osídlení lidu s lineární keramikou ve východních Čechách. *Archeologické rozhledy* 57, 651–706.
- Kovárník, J.* 2012: Měly mladoneolitické rondely také valy? *Živá archeologie – REA* 14, 9–15.
- Kovárník, J. – Bláha, R. – Kalferst, J.* 2011: Nálezy lengyelské a malické kultury z Předměřic nad Labem. In: M. Popelka – R. Šmidtová (eds.): Otázky neolitu a eneolitu našich zemí – 2009. *Praehistorica* 29, 153–198.
- Křivánek, R.* 2013: Geofyzikální průzkumy na archeologických lokalitách ve východních Čechách. *Archeologie východních Čech* 5, 205–226.
- Květina, P.* 2001: Neolitické osídlení Chrudimska. *Archeologické rozhledy* 53, 682–703.
- Mušil, J. – Pecinová, M. – Vepřeková, J.* 2013: Záchranný archeologický výzkum na trase obchvatu Chrudimí v roce 2012. *Zprávy ČAS, Supplementum* 89, 17.
- Pajerová, M.* 2011: Pravěké nálezy okresu Havlíčkův Brod. *Archeologie východních Čech* 1, 5–70.
- Pavlu, I. – Vejdělek, P.* v tisku: Severní hranice osídlení s lineární keramikou ve východních Čechách. *Archeologie východních Čech*.
- Pavlu, I. – Vokolek, V.* 1992: Early Linear Pottery Culture in the East Bohemian region. *Památky archeologické* 83, 41–87.
- Pavlu, I. – Vokolek, V.* 1996: The Neolithic settlement at Holohlavy. *Památky archeologické* 87, 5–60.
- Prostředník, J. – Šída, P.* 2010: Nejstarší dějiny Českého ráje a Horního Pojizeří. Turnov.
- Rous, P.* 1981: Katalog pravěkých nálezů (okres Havlíčkův Brod). Zpravodaj Krajského muzea východních Čech – příloha svazku č. 8/1981.
- Šída, P.* 2007: Využívání kamenné suroviny v mladší době kamenné. Dílenské areály v oblasti Horního Pojizeří. *Dissertationes Archaeologicae Brunenses/Pragensesque* 3. Praha – Brno.
- Šída, P. – Prostředník, J. – Pokorný, P. – Novák, J.* 2013: Velké Hamry II. Neolitický těžební a zpracovatelský areál. *Pojizerské archeologické studie* 2. Turnov.
- Šída, P. – Pokorný, P. – Novák, J.* 2014: Jistebko. Záchranný výzkum na parcele 350/1 v roce 2009. *Pojizerské archeologické studie* 3. Turnov.
- Tichý, R.* 2014: Neolitizace jako proces vzájemného učení. In: M. Popelka – R. Šmidtová (eds.): *Neolitizace aneb setkání generací*. Praha, 301–320.
- Vencl, S.* 1961: Studie o šareckém typu. *Sborník Národního muzea, řada A*, 15, 93–140.
- Vencl, S.* 1965: Osídlení Litomyšlska lidem volutové keramiky. *Archeologické rozhledy* 17, 690–694.
- Vencl, S.* 1975: Hromadné nálezy neolitické broušené industrie z Čech. *Památky archeologické* 66, 12–73.
- Vích, D.* 2002: Neolitické osídlení Litomyšlska a Vysokomýtska. Pomezí Čech a Moravy 5. *Sborník prací ze společenských a přírodních věd pro okres Svitavy*, 7–78.
- Vích, D.* 2012: Neolitické a eneolitické osídlení severní části Boskovické brázdy. *Archeologie ve středních Čechách* 16, 29–126.
- Vokolek, V.* 1962: Pravěk východních a severovýchodních Čech. Hradec Králové.
- Vokolek, V.* 1989: Pravěk. In: F. Šebek: *Dějiny Pardubic*. Pardubice, 13–26.
- Vokolek, V.* 1993: Počátky osídlení východních Čech. Hradec Králové.
- Vokolek, V.* 1997: Pravěké nálezy z Kunětické hory. *Východočeský sborník historický* 6, 1–8.
- Vokolek, V.* 1999: Výzkum abri pod Těhňkovou skálou v Borku pod Troskami. *Pojizerský sborník* 4, 47–52.
- Vokolek, V.* 2007: Katalog sbírky oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea 2. Nálezy do roku 1913 (neolit a eneolit). *Fontes Archeologici Pragenses* 32. Praha.
- Vokolek, V. – Sigl, J.* 1982: Předběžná zpráva o průzkumu tras plynovodu ve východočeském kraji. *Archeologické rozhledy* 34, 591–598.
- Vokolek, V. – Švecová, I. – Poddaná, J.* 2001: Dašice. Historie města 1. Dašice.
- Vokolek, V. – Zápotocká, M.* 1997: Die neolithische Gräber und Gräberfelder in Plotiště n. Labem und Předměřice n. Labem. *Památky archeologické* 88, 5–55.
- Zápotocká, M.* 2004: Chrudim. Sídlní areál Pod požární zbrojnicí. Příspěvek ke vztahu české skupiny keramiky vypíchané ke skupině Samborzec-Opatów. *Archeologické rozhledy* 59, 219–277.

prof. PhDr. Ivan Pavlu, DrSc.

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.

Univerzita Hradec Králové, Katedra archeologie

E-mail: ipavlu@gmail.com